This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

१६९

राधाविनोदकाव्यसटीकमिदं

Acc. No. ~~160~~ M-1691
Title - राधाविनोदकाव्य (सटीक)
~~Author~~ - रामचन्द्र.
Date - ?
Sub - Poetry.
folio - 11
Xerox - 22

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441106
M-1691
Dist. Nagpur

Checked 2012

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

१ श्रीगणेशायनमः॥ कुशेशयदलाकारत्रायत्रायिनिमोकिके॥ मुहुर्मुरादासीनामासीनामाश्रये श्रियं॥१॥ राधाविनोदकाव्यस्यप्रकाशःपरितन्यते॥ सुधियारामचंद्रेणभास्वतेवसरोरुहा॥२ त्रारीप्सितस्यनिर्व्यूढ्यहपरिसमाप्तिकामनयाकृतस्वेष्टदेवताकीर्तनात्मकंमंगलशिष्यशीक्षा येनिबध्नन्काव्यलक्षणीज्ञतामाशिषंप्रतिजानीते॥ अशीर्नमास्क्रियेतिस्मरणात्॥ ननुसर्गबं धोमहाकाव्यमित्याधधिकृत्यागीर्नमस्क्रियेत्याद्युक्तमितिकथमस्याःकाव्यलक्षणमितिचेन्न॥ ए तदेवाधिकृत्यन्यूनमथत्रयेःकश्चिद्गैःकाव्यंनदृष्यतीत्यैकैःकिंचसर्गबंधोमहाकाव्यमित्य नेनसर्गंविनाकृतस्यकाव्यत्वमलक्षणत्वमेव॥ विशेषंविनाकृतस्यसामान्यत्वात्॥ वस्तुतः काव्यमन्यदेवतायत्रसादिचिंतेनिविस्तृतमन्यत्र॥ मालिनेति॥ वनमालीनःअस्मान्अव त्वीत्यन्वयः किंविधः॥ घनमालीमेघश्यामइत्यर्थः॥ तथाबलेनरामेणमालतइतिसः॥ यद्वा॥ रामः १ रक्षसामर्थ्यवान्॥ ननुशक्तिंविनाहृतस्यनकृतस्यनास्यरक्षणक्षमत्वंइत्यतआह॥ मालिनेति॥ य द्वान्विस्पकाव्यस्यशृंगारित्वान्नाहशरावतरिःकीर्तनीयइत्यतआह॥ मालिनइति॥ मायाश्रियालीनोंतन्मयइत्यर्थः॥ मःशिवेरमायांचेतिविश्वः॥ पुनःमायांमायायांआलीनःनिरंजननिराकारत्वा द्
रसेनः

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दसक्तःमायांलक्ष्म्यांअलीनः सालुल्लीनासलुनोसक्तःएकादासीनत्वात् मालक्ष्मीःमालक्ष्मा
यंचमायाचेतिविश्वः॥तथामालिनः मालापुष्पस्रक्सोयस्यास्तीतिमालीसुदामातस्यइनःसु
मीदरिद्रंभजनत्वात्॥यद्वामालिवेअलीनतद्भिन्नइत्यर्थःएतेनानुयोभिरइत्यर्थतिप्रकल्प
मरणवद्भलेवालिर्भृंगस्तस्यइनःप्रभुरलिणोभृंगत्वंकमलानुषंगित्वात्॥नलसंगोत्वसतिमु
खरत्वाद्वोपचर्यते॥तथाचनाभिकमलेनीलीनःचतुराननइत्यर्थःमृच्यंद्रेविधोरिवेत्येकाक्षा
रः॥माशोभाअलतिभूषतियतेयदुगोपादयस्तेषाइनःस्वामीइनःसूर्यप्रभोरश्मिर्गोक्षत्रिय
स्येचेतिविश्वःयद्वामालंततेमालिनःदेवाःसत्पुरुषावातेषाइनःप्रभुःइनःस्वामिनिसूर्येचेत्यमरः॥त
थामालापुष्पदामवान्।मालापुष्पादिदामनीतिविश्वः अतएवमालीशोभमानइत्यर्थः॥अथवाहरा
वतारंधरंहरिंप्रत्येककीर्तयति॥मालिनइति॥वनेजलेमालतइतिसमासः॥किंविधःघ
नमालीनिबिडंमालंनदातिसःतथाबलमालीसखासन्बलनकरणेबलेनभासमानः॥ न
अन्यत्समंसर्वत्रैववनमालीकूर्मरूपीहरिर्नोव्यात् सकलक्रमउलभरमरणनिष्पदकरणा
मंडलानांतोद्दहनकारणेनबलेनशोभमानः एवंवनेकानने मालतेगलतेसचरहोनक्षतु

घनं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कीदृक्॥घनमाली घनसदृशः नद्द्छमोवेत्यर्थः॥तथाबलमालीसागरनिमग्नमहीमंडलोद्धा
न रणकरणेबलेनमालतइति॥मालीनोवनमालीलक्ष्मीनृसिंहोनःपायात्॥कीदृक्बलमा
न ली॥हिरण्यकशिपुसन्मूलनकरणेबलेनमालतइति॥एवंअघनमाली अघनंकृत्यमालल
इतिसवामनोनःपायात्॥अघनोहृत्योमालीशोममानइति॥कीदृक्बलमालीबलछलना
बलेन नुकूलेनमालतइति॥एवंबलमालीसकलक्षेत्रोन्मूलनेनकरणेनबलेमालतेसरामचंद्रो न
नःपायात्॥तथा वनमाली वनेविचरणमानःएवबलेनकालिंदिकर्षणाकरणेनबलेनमा
लतेसबलभद्रोनःपायात्॥तथाजवनमालीसर्वप्राणहिंसयामालतेसबुद्धोनःरक्षतु॥एवं
म्लेछोन्मूलनकरणेनबलेनमालतेसकल्किनोबलु॥एवंदशावतारधरोहरिर्नःपातु॥त
दुक्तं॥वनजोवनजोरवरस्त्रीरामीसकृपोरूपः॥अवतादशेषैतेकृष्णंतुभगवान्स्वयं॥१॥ २
संमोहकामंत्रोद्धारयक्षेलु॥संमोहनकर्ममंत्रमयस्वरूपोवनमालीनोवतु॥मित्रमयत्वं
विशिनष्टि॥किंविधः॥मालीमाशक्तिसामान्येतेनस्वराक्तेषुअलीनाःककारादयःतत्र
वो नौच्चारसहत्वात्तेनप्रथमादिक्रमेकारणमादिरित्यायिनककारएव।तथाचतत्स्वरूपः

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

घनमालीइत्यस्यैनत्कारात्मकः मालिनःमायांइकारेलीनःतथामालिनःमेचंद्रेविलीनःम
श्चदअलिनोवदत्रीहिरम्माद्विवत्साधुरितिसर्वत्रायमेवसमानइतिकेचित्एवंचकामबी
जमुद्धृतंभवतीति॥तदुक्तं॥ब्रह्मक्रम्यासमासीनःशक्तिबिंदुविकल्पितः॥बीजंमनोमयःप्रोक्त
जगच्चित्रयमोहनमितिलक्षणात्॥ननुमालिनइत्यत्रमशब्दस्यनिन्दार्थत्वेपि अलिनपदे
समासार्थमेवअथमशब्दस्यतथात्वेपिमालिनइत्यस्मिन्नार्थत्वमेवइतिचेन्न॥अलुप्तार्थपि
सतिअनुप्रवेविशेषाविशिष्टनियतव्यंजनसमुदायस्यथमकव्यवहारिजनकत्वादितिउच्य
ते॥नहियमेकारोत्रेतिक्रमः किंतुप्रासालंकारः वर्णसाम्यनुप्रासत्वात्मदलिखारम्भेचन्नभि
तिदिक्॥३॥ ॥मालिनोघनमालीमालिनोबलमालीमालिनोघनमालीमालिनोवलु
माली॥३॥ ॥विधुसुहृद्विरहानलपीडितोविधुसुहृत्तरलोनिलपीडितो॥विधुसुहृद्वि
दनालिभपीडितोविधुसुहृत्खगिरोकिरदीडितो॥२॥ ॥विधुसुहृदितिविधुसुहृत्विधुहृ
दःसुहृत्प्रियोयस्यासाराधाअलिसखीप्रतिदूतीताःसुताःईदृशःश्रुतोसकगिरोऽविरलमुचाचे॥
किंविधाविधुसुहृद्विरहानलपीडितोविधुरेवहरिरेवसुहृद्प्रियस्तस्यविरहानलेनपी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

राधाविनो॰ ३ डिता विधुर्विष्णोश्चंद्रमसीत्यमरः तथा विधुसुहृन्नरला॥ विधोश्चंद्रस्यसुहृदाकामेनतरेलात
थाअनिलेनपीडितावसंतानिलपीडितेसर्थः॥ विधोश्चंद्रमसःकर्पूरस्यसुहृत्समोतरलोतार
मणिर्यस्यासा॥ विधुःशशांकेकर्पूरइतिविश्वः॥ तरलश्चंचलेपीडेतारमध्यमणावपिति
श्वः॥ तथाविधसुहृद्दनासुधांशुमुखीसदासुकलंकिनान्वेणविरलदृशायामवास्याःचंद
नसाम्यमितिभावः॥ यद्वाकर्पूरसमवदनेत्यर्थः॥ नथाईडितास्तुलाजनेरितिरोषः॥ नन्वपिशाद्यस्य
यर्थत्वात्॥ व्यर्थत्वदोषोत्रेतिचेन्नयमकभंगाभिप्रायेणकृयात्॥ तदुक्तं॥ नव्यर्थंयमकाष्टिति॥ न
थान्वमाघे॥ बभौमुखेनाप्रतिमेनकान्त्यानम्रियाधिकालोप्रतिमेनकान्त्येति॥ यद्वाजनिलपीडि
तेत्यनेनापिशब्दितोबोध्यः॥ अपितेत्यस्यापिताधुत्वात्॥ नव्यर्थत्वमित्यमरे॥ एनविष्णुनापीडि
तारवंउनादिनेत्याशयः॥ अकिरदितिलक्ष्यंत्यात्यानतद्गतविलंबितरला॥ अत्रहिविप्रलब्धानाप्यि
कालस्मरणं॥ संकेतस्थानेप्रियानवलोकनेसतिव्याकुलचित्ताविप्रलब्धा॥ इयंचमुग्धामध्याप्रौ
ढाभेदात्त्रिधा॥ अत्रप्रौढेयंलक्षणेयमपिस्वकीयापरकीयासामान्यवनितेचेवत्रिधा॥ इयंपर
कीयेव॥ तल्लक्षणं॥ अत्रकटपरपुरुषानुरागापरकीया॥ सापिपरोढाकन्यकाभेदाद्द्विधा॥ इयं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

च्चपरोढवरसम्भ्रंगारःसचसंभोगविप्रलंभभेदाद्विविधः॥इहविप्रलंभएव॥सुचतुर्थाभ्यर्वानु
रागमानप्रवासकरुणात्मकत्वात्॥अत्रपूर्वानुरागएव॥लक्षणंच॥स्त्रीपुंसानचक्षुरादितानु
रागत्वसतिजलाभःपूर्वानुरागः॥इदंचबहुविस्तरतमन्यत्रेतिसंक्षेपः॥२॥ किमुनाचेत्याह
॥उदयतेदयतेदयतेशशीनखिकरैरकरैस्तिमिराकरैः॥दिनमिमाचरमाचरमारमकुमल
कोमलकोमललोचनं॥३॥ ॥उदयतइतिहंसरवीशशीचेद्रःउदयतेकरैःकिरणैःइमाम्राची कृत्वा
दिनादयतेप्राप्नोति॥किंविधैःकरैःतिमिराकरैःतिमिरंअसमंतात्करणतिहिंसंतितादृशोतद्रूत
ध्वांतनाशकैरित्यर्थः॥कथंहिंसायांआदिपचाद्यच्॥तथासमुद्यत्सत्किरणैरनुमेयोदयस्स
र्थः॥चपरंकरैःकृत्वामादयतेहर्षयतिहृदयंदानगतिरक्षणहिंसादानेषु॥भ्वादिरुः॥पीडनत्व
माह॥किंविधैःकरैः॥अकरैः॥अकंदुःखंराततिददतिमयतेअकराःतैः अकंपापेचदुःखेचेतिवि
श्वः॥यद्वाकंजलंराततिनेकराःशीतलाःतादृशानैनेउदमेरित्यर्थः॥कंशिरोजलमारमातमिति
काक्षरः॥अतस्त्वरामारमरमारमयतीतिरमारमइतिपचाद्यच्॥तंरमारमं सतुरमासकोस्ति
अतःनागमिष्यतिचरगच्छ॥चरगतिभक्षणयोः॥किंविधं॥कमलकोमललोललोचनं॥कम॰

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लघुमृगबलकोमलेलोलत्वंचपलत्वंलातःस्वीकुरुलक्तेलोलेलोचनेयस्यतं।मृगभेदतुक
मलइतिमेदिनीकरःकमलदलकमनीयलोचनेत्यर्थः॥तथाचतिमिरघटाविघटक
रनिकरेहिमकरउदितेहरिणकुलसमयइतिभावः॥यद्वाहेसखी।दूरंरमार।रमारातितल्लरि
चर।यतःअकमलकःअंकरयमलोयस्मिन्निलिनादकूकेशिरोयस्यतादृशःशशीउद॰
यंतमोचदयतेतथाचमलिनस्यास्यमाप्रतिनिदयत्वेप्रयोजकत्वेनप्रयुज्यतइतितुनेतिभा
वः॥यद्वाकोदृशःशशी।कमलकःकेसुखमलएवमलकःमध्यमसुखदइत्यर्थः॥मलोस्त्री
यापविट्कीटकुरुपरोगत्वभिधेयवदितिमेदिनीकरःयद्वामारमचरणवःशशीउदयतेतमभ्
यरमादिशमवज्ञामूलंदयतेदर्शयतीत्यर्थः॥३॥ ॥कुमुदबंधुरबंधुरबंधुरःसतनु
तेतनुतेतनुतेततः॥हिमकरोहिमतांहिमतांनतांकिमनुमांमदृशांमहशांविधोः॥४॥
संप्रति॰चंद्रंनिंदति॥कुमुदबंधुरबंधुरितिहेसखीहियस्मात्मेमानुहिमकरश्चंद्रोःहिम ४
तांउष्णतांनतनुते॥तत्किंविधोःसदृशांपरंपरागतंकिं॥ननुत्वमेननिंदयसिजलस्त्वामनुता
पयतीत्यतआह॥किंविधानतोनम्रीभूतामित्यर्थः॥पुनःकिंविधांमलामान्यो॥ननुज्ञानवि

कुलपरंपरागतविरहिनीपीडनमनुचितंकिं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धुरेवत्वमेनमभिसंधत्सेइत्यतआह॥ किविधं॥ सदृशंवादृशानयुक्तंदृक्तानेनातः
त्रिपुरइत्यमरः॥ननुत्वयमहिमएवेत्याह॥ पुनःकीदृशःसन्॥ अबंधुरः अपांनिधुः कुमुदंतरात्रि
प्रीतीत्यबंधुरः शीतलः॥ पुंसेवाधुःप्रहिः कुमुदइत्यमरः॥ कुमुदबंधुरबंधुः कुमुदा२
नांकैरवाणांबंधुरारम्यो बंधुमित्रबंधुरबंधुरोरम्यइतिविश्वः कुमुदंकैरवेरम्बेरकपंसे
इतिमेदिनीकरः॥ ननुअयंतुछोभविष्यतीत्यतआह। अननुनेननुतेनतः। अननुना
महत्वइतः ऋतनत्वदृतस्तादृशस्यासौतादृशश्चेतिसार्वविभक्तिस्तसिच्च॥ तथाचाति
मान्पइत्यर्थः॥ विधोःसदृशमित्यनेनेदमइत्रापिसंबध्यतेयदेतद्दशायास्तदेरूपंतादृशी
मांप्रतिविप्रलंभत्वमुचितमेव॥ तेवान्यनिरूपितव्यग्यप्रहर्षाधारत्वाद्गुणमत्व॥ यद्वासुता
स्पर्श पुनिवारकत्वात्तहिमकरायम्यसः॥ अः हरिमानुविप्रलंभादहिमतातुलातद्वि२
धोःसदृशंचंद्रस्येवास्यसंतापजनकत्वमित्यर्थः॥ किविधाहरिः को भूवि मुत्प्रमोदायेषां
मानुषाणांनानेषांबंधवोऽराक्षसाःस्वांतरात्तिंगृह्णातिसकुमुदबंधुरः बंधुवाणां

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रम्याणां वधुर्मित्रं ततो विशेषणसमासः ॥४॥ पुनः प्रकारांतरेण चंद्रं निंदति ॥ ॥ कमलिनी मूलिनामलिनालिनाविचलतावलतासुलतासुभ्रूभा ॥ विधुतभा विधुता विधुभाऽऽभिर्न नयोरनयोरयसीनयोः ॥५॥ ॥ कमलीनिमिति ॥ हेअलि ॥ कमलिनीपद्मिनी अनयो रेनयोर्विशालयोर्नयनयोः ॥ नयसीनपश्यसीतिकाकुः ॥ मलोमालिन्यंयस्यास्तीतिमली तेनमलिनामलीमसेनेअलिनाविधुतात्यक्ताकुत्सीतनाभ्रमरेणविहीनाकिंमन्येः पक्षिभिरित्यर्थः ॥ त्यक्तहीनंविधुतंसमुत्सिक्तंतमुत्सृष्टमित्यमरः ॥ नन्वयमनभिज्ञ एवेत्यत आह ॥ किंविधनलनासुभालत्यादि ॥ विचलताभ्रमुभाराणनेत्यर्थः ॥ नन्वि यंतुछाभविष्यतीत्यत आह ॥ लतासुभालनासुश्लाघनीयामित्यर्थः ॥ नन्वेतत्कुतो हेतुगर्भविशेषणमाह ॥ किंविधाविधिमानुभिश्चंद्रकिरणैर्विधुतभालिरस्यस्यका ॥ न्तिमित्यर्थः ॥ विधानेकठसंसारचक्रजुष्टेषांस्वकरस्पर्शमानेनातिमलिनत्वंश्लिना ॥ सत्यलातत्रतस्यैवमालिन्यहेतुरन्यथाकथंभवेदितिभावः ॥ परकरस्पर्शमृष्टका

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

निप्रोषितभर्तृकामलिनोपिविजहात्येवचिलमित्यंगु॥लतासुगोपांगनासुविचलैरङ्ग ना॰
भमाणेत्ना॰लिनाहरिणासर्वगोपांगनारम्याकमलिनीमालक्ष्मीनपश्यसीकतिलक्ष्म॥
एतादृशीमामवलोकयंनहरिंगछसीतिमंगु॥५॥ भंगुतरंगचंद्रनिंदति॥ सखि
विभात्यवधातिविभाविभानसरसीसरसासरसारसैः॥अलिकुलैर्विधुताविधुनाधु
ताविनमदंभमुखीविमुखीस्थिता॥६॥ सरसीति॥हंसखेदोयंसरसीजलंनायान
विभाति॥स्वल्पजलाभवेव्यसीत्यतजला॥कीदृशी॥अविभा॥अप्रभूःशोभाजोयस्याः
सागजपतिबद्धयसीत्यर्थः॥यमकश्लेषचित्रेषुचबयाउलयानेभिदइतिगौरभट्टः॥नन्
कुतएतदित्याह॥यतोविधुनाधुना॥धुतंभस्मितंकंपितइतिविश्वः॥अस्याम्बुद्रेणभस्मि
तंस्यशोभाजनंविधत्वमेव॥अतएवकीदृशी॥अलिकुलैर्मधुपकुलापैःतथासरसा
सरसारसैःसरससलीलंसरतीतिसरःसासरालएवविधायेसारसाःतैर्विधुता॥एतत्
तत्यागबलवद्दैवसमुदयमुकुलितसरसीरुहत्वहेतुः॥अतएवकीदृशी॥अतिविभा॥
वीभिःपक्षिभिःभाविभाअतिक्रांताविभायस्यासा॥अतएवविभा॥विगताभायस्यासा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यतः समुदितहिमकरसंघट्टनमुकुलितकमलानवाप्यकोर्भ्रमरादिभिस्त्यक्ताजनएवविन
मदभ्रमुखी अलज्जया अधमपदव्यलक्षणमुखवयस्याःसा॥पुनः कीदृशी। विमुखीस्थि
ता॥चंद्राविमुखीरूपवर्तमानेत्यर्थः॥६॥ ॥कुमुदिनीदयितोदयितोनितानिजकरैर
करैर्दहतिस्फुट॥यदयमेकपदेविपदेभवद्विकचपुष्करिणीहरिणीदृशः॥७॥ कुमु
दिनीदयितइति॥तस्यचंद्रःकुमुदिनीदयितश्चंद्रःदयितानितोविरहिणीनिजकरैःस्फुटप्र
करदहति। कीदृशोःकरैः अकरैः दुःखदैरित्यर्थः यद्यस्मात्कारणात् अयंचंद्रःएकपदेत
स्मिन्भवद्विकचपुष्करिणीहरिणीदृशः॥प्रफुल्लायापुष्करिणीकमलिनीसेवहरिणीदृक्
तस्याःविपदेःभवत् आगच्छत् भगवतीमरीचिमालिनीद्वीपांतरामतः प्रयायतस्याःविर
हिणीत्वंउदयतेचंद्रमसीत्कांतिजनकविघट्टनंविपदिधेयं॥७॥ विधुरितोधुरितो
वनितादहन्विधुरयंजनितोजननितोकृच्छ्रतः॥इहतदंगिगतेरुंगितेकिनोरविमति
र्विमृतिनिममीलसा॥८॥ ॥विधुरितो॥अयंविधुश्चंद्रःजनितःजन्मतःअकृतकृ
लंकोजनितःउत्पन्नःकिंकुर्यन्न। ताःविधुरिताःविरहिणीःवनिताःधुरिप्रथमतःदहन्ज

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नितस्ताः [illegible]नितवायोजनीयं॥तस्मात्कारणादहंचद्रअक्षिगतेसतिनयनगान्तरेसति
साज्जिनीकमलिनीनिमीलमुद्रिताःभवंत्॥कीदृशीरविमतिःरवेःमतिर्यस्यासा।अत
एवकीदृशीविमतिःविरुद्धबुद्धिः कीदृशेहअक्षिगतेहृष्यभवदक्षिगतेहृष्यइतिदक्षिण
वर्तः॥सूर्योपासकस्यविरुद्धचेतसःपापेनयनगान्तरेनयनमीलनंभवत्येवसोक्तिति
ध्वनिः॥६॥ ॥मलयपन्नगपन्नगमउलीकवलितावलितानुचनानिलः॥अदयभग
मदगमदगकदहतियङ्मयन्त्रमयन्नय॥७॥ ॥मलयेति॥अंगतिसंबुद्धौ॥हेसखोवच
नानिलः॥नुइतिवितर्केनिश्चितवा॥मलयपन्नगपन्नगमउलीकवलितः।मलयस्यपा
दाःप्रत्यंतपर्वताःपादाःप्रत्यंतपर्वताः।तेनुनूणवृक्षाःतत्संबधिनोयेपर्यन्तन्नगाःभुजं
गाःतेषांमउलीसमूहःतेनकवलितःपीतः॥कीदृक्॥वलितःआयातः॥पादाःप्रत्यंतपर्व
ताइत्यमरः॥यत्अयंमदगकभ्रमयन्सन्अदयनिष्करुणयथास्यातथादहति॥कीदृ
शभ्रमयंतीतिभ्रमयं॥कीदृशाय॥अगमत्॥अंगानिबध्नातीत्यागमन्॥९॥ ॥अ
यिरसालवनीनयनीरनीरनवनीनयननीपवनीमति॥अलिकुलालिकुलालिकु

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

लाकुलाप्रतिहिमामहिमामहिमाहिमा॥१०॥ अयीति। अयीत्यामंत्रणे। रसालवनी॰अ
म्रवनी। हीत्यनिश्चितं। मांप्रतिरनीः। रंजयतीतिरनीः संतापिकइत्यर्थः। कीदृशी मां॥ विरू
लोत्राम्यमानां॥ नन्विदमेवोष्णमविष्यतीत्याह॥ कीदृशीहिमान्नीतलां॥ पुनः कीदृशी
नवनीनवत्वमात्मानंनयतीतिनवनी। पुनः कीदृशीनवनीपवनीमिति। नचायंनीपाः
कदंबाः तेषांवनीतद्वतीतिमतुप्। अतएववनी अवनीत्यवनी तादृशीन। पुनःकीदृशी
अलिकुलाकुलां। अलिकुलैः भ्रमरसमूहैः आकुलां। तथालिकुलाकलिकुलां॥ अ
लीनांकुरुतेनिजात्मनःतत्प्रतिस्वीकुर्वतेते अलिकुलाः कोकिलाः तेषामालिः परंपरा॥
मिथ्यालिरचलीपंक्तिरित्यमरः॥ तस्याःकुलसमूहायस्यां। पुनः कीदृशी। अहिमा॰अ
हिवलमहिमायस्यासा श्यामेत्यर्थः॥ अहिमेत्यनेनागवद्भ्यांवहतीतिभावः॥१०॥ ॥
वकुलमाकुलमालिपरागितन्मधुपरागपरागपरालिभिः॥ विशदशारदशारदशारदशा
शकलकंकलकंकलकिंत॥११॥ ॥अलिकुलमिति। हेअलिः तद्वकुलंबकुलपुष्प
कंदरूपरागीपरागयुक्तं। अनएवमधुपरागपरापरालिभिराकुलं। मधुचपरागश्चम

७

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धुपरागो तोपिबतीतेमधुपरागपाः रागोगानेपराः एतादृशाः येरङ्गाः तेराकुलंसंततंपु
नः कीदृक् विशदशारदशारद। विगतंसं सुरचंयस्याः तादृशीदृशायेषांतेता नरदतिवि
शारदं शोअसमंतात्तरातिसाशरारातादृशीयादृशानांतितेशारदशाराः तानदयति
ततो विशेषणसमासः विरहजनदुःखदइत्यर्थः॥पुनः कीदृक्॥शशकलंकलंकस्यव
चद्रस्येवकलास्वरूपंयस्यतद्वत्सायकमित्यर्थः॥तद्वत्कलंकिनंदधदेवयोदोस्यमानं२
कोत्रालिनिलिष्वकिंत्यमरः॥११॥इत्यत्कासरवींअतिराधाप्राह॥ ॥नवमशोकम
शोकमशोकदेसुरभिसारभितालिरतारलग॥सखिसमाश्रयमाश्रयमाश्रयः कमलिनीम
लिनीपइवागलः॥१२॥ ॥नवेति॥हअशोकदे शोकदतीतादृशीनंतस्याःसबुद्धिः॥
यद्वाअस्यविष्णोः शोकमात्मनेददातितस्याःसंबुद्धौ॥हेअशोकदे। त्वंनवमशोकमशोक
नामानं हर्षंअश्रयकीदृशं अशोकंशोकरहितं।नत्वनयार्थपयीलोचनयामाप्रतारयामीद
त्यनजातं॥सुरभितारभितालिरतारतं सुरभितया सोरभ्येनराभितानांस्वयंवलंबितभा
जातायेषांकुसुमपरागलोहितागानां अलीनांरतं प्रीतिः तंचभूरंतरक्तं॥पुनःकीदृशं॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मायाःश्रियः अश्रयंतेनाश्रयणंयोग्यत्वमितिभावः॥हेसखीसमाश्रयोहरिरागतस्त्वामनुस्र
तइत्यर्थः॥कःकामिवअलिनीयोग्यमरःकमलिनींपद्मिनीमिव॥१२॥ इत्कारार्थापुनः
सखीप्राह॥ ॥सखिहितासिमतासिम तात्यमानवमशोकमशोकमशोकद्रा॥त्व
दिहमामवमामवमाममाघ्रजहरिंनव मीरदनीरद॥१३॥सखीति॥ हेसखी
मतात्वमसि॥मतासिसदृरूपासि॥ यथाखड्गोघातकःतथात्वमपीतिभा॰
वः॥अस्मिमतात्वहितामतासि॥आहोम एकश्मितिकाकुर्वा॥यात्वमानअशोकं
अशोकथयसि॥कीदृशंअस्यविश्लेषशो ।कोस्मानंकिंविधामाअशोकंअस्यवि
श्लेषःशोकमात्मनेददातिनारशीतेनरतारशःममतादृकूअशोकाश्रयणकथनरूपा
हितकारिएषःस्फुटमसित्वमितिकाकुवाक्ययत्रुदतीयापरीलोचनात्॥ततःअधमाद्दृ
थाजीवितामात्वमचपाहि॥हरिंव्रज॥कीदृशीमा॥अचमाअचमाचहरिंव्रज॥कीदृशं
इह कामंजहितेप्राप्नोति॥जहितेराताउः॥यद्वा॥अमीसबुद्धौ॥मामचकीदृशीमाहरिं
व्रज॥कीदृशंमामवं मालक्ष्मीमःब्रह्मलोवातीप्राप्नोतिसःतनवजलधरश्यामंमिसर्थः॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इतिसखीगदितागदिनादितानवनरायवरायवरायवा॥इतिगीरंकल्पयाकल्पयाकल्पय
दुगीरामइनामृदुतादुता॥१४॥ ॥इतीति॥ कल्पनामसखीराधयाहरिंब्रजमामवे
तिगदितोक्ता॥कल्पयागिरागंभीर्यावाग्वापटयस्वीयथास्यात्तथाइतिवक्ष्यमाणागिरवा
चंअनवरायपुराणउरुषायजहिनाहरिंप्रतिवाचंअवोचत्इत्यर्थः॥किंविशिष्टायपुरुष
य॥तथावराम्रेश॥यद्वाउत्कृष्टःअयविधियस्यवरायः॥वरायश्चासौवरश्चतस्मैसर्वदा
मंगलरूपायेत्यर्थः॥कीदृशीसखीउत्प्रेक्षते॥अगदितेववाइवार्था॥किंकृतायागिराकल
या॥कसुखलातिसाकलातयासुखकागिरेयंत्यर्थः॥किंविधयागिरा॥मृदुतादुता॥अमृदुता
कोमलत्वंअमृदुताकठोरत्वं॥ताभ्यांदुनोतिसाद्रुतीनानुजयेमधर्मोयलक्षणेविद्रुषक
र्त्तयत्क्षणेतोषकृत्वमिलि॥१४॥किमुवाचसाह॥ ॥मलयजंतनुतेतनुतेतनोसलच्च
रीनलिनीनलिनीदलं॥सुनयनानयनंनलदंचसातइपिरवीरतिसीरतिबंधुता॥१५
मलयजेति॥हेहरेतयसासहचरीराधातनोशरीरेअतनुबहुमलयजकर्दममतनुते॥म

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वारंवारंनिदधातीत्यर्थः॥हेहरेसानलिनीतनोनलिनीदलंपद्मिनीपत्रंलनुते।इह
द्दमुपलक्षणंमृणालशैवलाद्यपिबोध्य॥नलिनीसाम्यंचननुत्वाह॥सासुनयनानल
दृश्यशीरंनलदंसद्मममृणालंजलाशयमित्यमरः॥कीदृक्अनलदंनतापहारमित्य
र्थः॥यद्यप्येवंविदधातितदपितथापिसाखेदतिबंधुताचबंधुसमूहोअस्मदादिःन
नीविति॥९२॥ ॥समुदितसुदितेमुदितेक्षणेहिमकरेमकरंनकरेष्यति॥पिकर
वेवरंवरयाचसाहरिणलोछनलोछनलोछना॥९३॥ समुदितेति॥हेइंधरल
क्ष्मीनाथहरेअमुदिताद्युःखितासाराधाइक्षणेलोचनेअमुदितकरे तिक्तसतिहिम
करेचंद्रेसमुदितसतिरंचचंद्रदर्शनमुक्ताभरणंतच्चविरहातिभरजनकत्वंनकरो
तीतिभावः॥नन्वयमज्ञानकोमविष्यतीत्यतआह॥कीदृशेहिमकरेमकरंनकरो॥म
कराणायादसांनिधिःमकरेनःसमुद्रःतस्मेकंसुखंराति ददातितत्रिचंद्रादानेतिधा
तुः॥तथाचयःसमुद्रमपिहर्षयतितथाअस्याःमुत्प्रदानेकःप्रयासः॥तदद्यानीचंत्वद्वि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रहरावहेलुरितिभावः॥पुनःपिकेसमुदितेसतिश्रुतिकर्णेअमुदितेकरोति॥पिकेकूजति
सतियोकर्णावंगुलिभ्यांअपिदधातीत्यर्थः॥कीदृशीसाअवरवाअवरक्षेतिरवोयस्याःसा
मांवदतीत्यर्थः॥पुनःकीदृशीहरिणालोचनःद्रुचेसलोछनःयस्मसच्चद्रचूरःसलोछनय
स्याःसातथावन्निवन्निवेतिजपतीत्यर्थः॥वावार्थे॥१६॥ ॥नमहेतसहेतेसहितेसखी
तववियोगवियोगभयोगहेतु॥सपदितांतरुणिंसरणिंमणिंकिरतुनामनवंनवनीवि
तं॥१७॥ उपसंहरतिनसहेतइति॥ हेसुयोगहेतुअयंखलोहत्वंगछसिअतएव
योगहेतुयस्यतुस्मरसंबोधनहेअ योगहेतुकेविनहृदयतेवियोगवंरुउस्म
योगोयस्मरःवियोगःतस्मरबुद्धिः हेवियोगरुउवाहनहिनिश्चितंतवस
खीतेवियोगंनसहते।अत्रविभाव्या। वियोगातिभारसूचितः॥सभागवानेनाम
निश्चितंसपदितामनसिवर्तमानांतरु॥ णींकिरतुत्यजतुसरणींप्रियाकुमार्गंकिरतु॥
वश्यात्करोतुलंनवमणिंकिरतुविक्षिपतुकीरंनवनीविजराधायाःनवानीविःतत्र १७

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अथतयाकल्यांकलयामुभांवनजदामजदामुजदिसिमान्॥हमेरिगात्रमगाद्भृतमगाद्भृतम्
सामुदमतीव्रमतीवरशोःस्थितम्॥१९॥ ॥अथेति॥अथानन्तरंतयाकलयामख्यासहहरिः
मुभांशोभांप्रत्यागात्॥कीदृशांकलयांकमुखलातीतिकलातयासहहर्षतयेत्यर्थः॥ल्वादि
नगहणयोः॥कीदृशोहरिःवनजदामजदामजादिप्रियमान्॥वनजानांकमलानांदामयः
स्त्रिःतेजस्संयद्दाममालातज्जादिप्रियस्यसः॥कमलमालादधानइत्यर्थः॥चयंरसाग
धातंहरिंदृशोःनेत्रयोःअग्रेस्थितमतं अतीवमुदहर्षंजगात्॥कीदृशंहरिं॥आ
गात्रंअगोगोवर्द्धनःअतोयेनसः॥पुनःकीदृशं॥अतीव्रं॥सोम्पदर्शनमित्यर्थः॥
॥१९॥ रामचंद्रकविनाकविनादःपुरुषोत्तमसुतेनसुतेन॥राधिकाहृदय
शोकदमाराद्राधिकाहृदयशोकदमीरीतं॥१९॥ ॥अथकविःस्वकीर्त्यनुर १०
तयेस्वनामग्रंथनामचनिबध्नाति॥रामचंद्रइति॥रामचंद्रकविनाअदःराधिका
हृदयशोकदंराधिकायाहृदयशोकःतेदानींराधिकाहृदयशोकदंनामकाव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आसीत् तेन विचरितमित्यर्थः। कीदृशेन कविना। कोब्रह्मा उः रांभुः अः विष्णुः ग
अः वायुः अः अग्निः ततोद्वंद्वः तेऊवास्ते विद्यते यस्य स्वामिनः तथापुरुषोत्तमस्तुतेन
सुतेन पुरुषोतमस्तोजनार्द्दनोतस्मैइनः तस्मैश्रेष्ठःसुतः तेन किंविदमदः काव्य
आरात्दूरजन्मइतिमावत्।। राधिकाहृदयशोकदंराधिकाहृदययस्यहरः।
तस्मैशोकः तंहन्ती तद्विलिकरमित्यर्थः।। इतिराधाविनोदाख्यकाव्यंसमाप्तं ॥७

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ११ ॥

॥ श्री राधाविनोदकाव्यस्टीकसमाप्तं ॥

॥ १ ॥

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1691
Dist Nagpur

22

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=23.09.20 11:29
,TRANSFERRED=2020/09/23 at 14:23:15
,PAGES=22
,TYPE=STD
,NAME=S0003666
,Book Name=M-1691-RADHAVINOD KAVYA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection